

اسلام و محیط زیست

تالیف:

دکتر سحر رویین

استادیار گروه محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود

دکتر سید علی جوزی

دانشیار گروه محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نهر شمال

علم کشاورزی ایران

تابستان ۱۳۹۳

شماره کتابشناسی ملی	: ۳۵۵۲۲۴۲
عنوان و نام پدیدآور	: اسلام و محیط زیست/تالیف سحر رضایان، سیدعلی جوزی.
مشخصات نشر	: تهران : علم کشاورزی ایران، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۳۳۲ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۸۳۸-۲۷-۴
یادداشت	: واژه‌نامه.
موضوع	: حفاظت محیط زیست -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: طبیعت -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۴۸۳
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۳ ۵الف/۲۳۰/۱۵۵BP
سرشناسه	: رایان، سحر، ۱۳۵۲ -
شناسه افزوده	: جوزی، سیدعلی، ۱۳۵۲ -
وضعیت فهرست نویسی	: فهرست شده

ناشر: علم کشاورزی ایران
عنوان: اسلام و محیط زیست
مؤلفین: دکتر سحر رضایان - دکتر سیدعلی جوزی
چاپ: آبنوس
صحافی: امیر
نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۳
شمارگان: ۱۰۰۰ جلد
قیمت: ۲۸۰۰۰ تومان
شماره شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۸۳۸-۲۷-۴

این اثر، مشمول قانون حمایت مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر یا مولف، نشر یا پخش کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد رفت.
کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به سرمایه‌گذاران می‌باشد.

آدرس نشر و محل توزیع: تهران - خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - مابین روانمهر و چهارراه لیاقی نژاد - پین بست یاس - پلاک ۱ - طبقه همکف تلفن: ۶۶۴۶۱۸۹۸ - ۶۶۹۷۴۸۷۶ تلفکس: ۶۶۴۸۱۱۸۷
سایت: www.bostaneketab.com ایمیل: info@bostaneketab.com

"مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف می‌باشد."

فهرست مطالب

عنوان

فصل اول: تعاریف و مفاهیم

۱۶	۱-۱- محیط زیست	
۱۷	۱-۲- طبقه‌بندی علوم	
۱۷	۱-۳- علوم بشری در قرآن	
۲۰	۱-۴- ایگنا محیط زیست از منظر اسلام	
۲۲	۵- فقه طبی و محیط زیست	
۲۴	۱-۶- مبانی نظرات فقهای اعلم شیعه در مورد محیط زیست	
۲۴	۱-۷- نظریات زیست‌فقه محیط زیست	
۲۵	۱-۸- منابع تحول در استنباط	

فصل دوم: آفرینش جهان

۳۲	۲-۱- آغاز جهان	
۳۳	۲-۲- نظریه‌های علمی در خصوص آفرینش جهان	
۳۸	۲-۳- مفهوم یوم (روز)	
۳۹	۲-۴- مفهوم سماوات و ارض	
۴۲	۲-۵- مفهوم هفت آسمان و هفت زمین	
۴۴	۲-۶- آفرینش زمین	
۵۰	۲-۷- تعارض بین تعبیر مشارق و مغارب با واژه مغرب و مشرق در قرآن	
۵۳	۲-۸- موجودات زنده در آسمان‌ها	
۵۳	۲-۹- پایان جهان	
۵۴	۲-۱۰- نظریه‌های علمی در مورد پایان جهان	
۵۷	۲-۱۱- آماده شدن زمین	
۵۸	۲-۱۲- بارش سنگین و رانش زمین	
۵۸	۲-۱۳- راهنمای مسیریابی در زمین	
۵۸	۲-۱۴- زمین نیز مانند جو دارای هفت طبقه است	
۵۹	۲-۱۵- تغییرات فیزیوگرافیک سطح زمین	
۵۹	۲-۱۶- آفرینش منظومه شمسی	
۶۰	۲-۱۷- جو (اتمسفر)	
۶۰	۲-۱۸- کوهها	
۶۰	۲-۱۹- دریاها	
۶۱	۲-۲۰- شکل‌گیری ابر، باران و نگرگ	
۶۱	۲-۲۱- آب باران و خشکسالی	
۶۱	۲-۲۲- تئوری شکل‌گیری حیات	
۶۴	۲-۲۳- آفرینش و فرمانروایی الهی	

عنوان

فصل سوم: آفرینش انسان

۶۸	۳-۱- آفرینش انسان
۶۸	۳-۲- پیدایش گیاه‌وار انسان
۶۹	۳-۳- آفرینش بشر ضمن مراحل بلندمدت
۶۹	۳-۴- تنوع یافتن جانوران و هر یک از نژادهای آنها
۶۹	۳-۵- تکامل چهره بشر
۷۰	۳-۶- تغییر متناسب انسانها همراه با تغییر در محیط طبیعی
۷۰	۳-۷- آفرینش همه انسانه از یک بشر
۷۱	۳-۸- بلوغ انسان اولیه و نظریه تکامل داروین
۷۱	۳-۹- تاریخچه تکامل و دیدگاه‌های دانشمندان
۷۲	۳-۱۰- تبیین نظریه تکامل و ثبات انواع
۷۳	۳-۱۱- فرضیه تکامل و مسأله جنس‌شناسی
۷۴	۳-۱۲- فرضیه تکامل و منشأ بشر انسان
۷۴	۳-۱۳- فرضیه تکامل و قرآن
۷۸	۳-۱۴- آیا انسان می‌تواند موجودی جدیدی را بوجود آورد؟
۸۰	۳-۱۵- انسان، زیباترین مخلوق
۸۰	۳-۱۶- خلافت انسان در زمین

فصل چهارم: اخلاق محیط زیستی

۸۴	۴-۱- تعریف اخلاق محیط زیستی
۸۴	۴-۲- نظریات اخلاق محیط زیست
۸۵	۴-۳- برخی فضایل اخلاقی، احکام و مصادیق محیط زیستی در قرآن
۸۸	۴-۴- وظیفه اخلاق محیط زیستی
۸۸	۴-۵- چرایی اهمیت اخلاق محیط زیستی
۸۹	۴-۶- احترام به طبیعت، نظریه‌ای بر اخلاق محیط زیست
۸۹	۴-۷- ارتباط اخلاق اسلامی و محیط زیست
۹۰	۴-۸- پیامبران، سفیران الهی محیط زیست
۹۰	۴-۹- ریشه‌یابی مشکلات محیط زیستی
۹۰	۴-۱۰- آموزه‌های اخلاق محیط زیستی

فصل پنجم: حقوق بشر از دیدگاه اسلام

۹۶	۵-۱- انسان از منظر متفکران غربی
۹۶	۵-۲- انسان دوره ماقبل مدرن (سنت)
۹۶	۵-۳- انسان دوره مدرنیته
۹۶	۵-۴- انسان دوره پست مدرن

عنوان

صفحه

۹۷	۵-۵- تعریف انسان در فرهنگ قرآن
۹۷	۵-۶- بررسی نظریه حقوق طبیعی
۹۹	۵-۷- دیدگاه‌ها درباره خاستگاه حق
۱۰۱	۵-۸- نقد و بررسی اعلامیه جهانی حقوق بشر

فصل نهم: پایداری محیط زیست از دیدگاه اسلام

۱۱۴	۶-۱- ماه پایداری
۱۱۴	۶-۲- اصل پایداری
۱۱۶	۶-۳- تخص بهره‌دهی و بهره‌برداری
۱۱۶	۶-۴- شاخص پایداری
۱۱۷	۶-۵- شاخص الترابی
۱۱۷	۶-۶- شاخص انسان‌ساز
۱۱۸	۶-۷- شاخص مسئولیت
۱۱۹	۶-۸- شاخص آگاهی

فصل دهم: گیاهان

۱۲۲	۷-۱- اثر گیاهان بر بهبود کیفیت هوا
۱۲۳	۷-۲- اثر گیاهان در جلوگیری از فرسایش خاک
۱۲۳	۷-۳- اثر پوشش گیاهی در پیش‌گیری از سیلاب
۱۲۶	۷-۴- گیاهان و درختان و فواید آنها
۱۲۷	۷-۵- ماده سبز گیاهی
۱۲۷	۷-۶- دلیل تنوع گیاهان و درختان

فصل یازدهم: جانوران

۱۳۰	۸-۱- حقوق حیوانات
۱۳۳	۸-۲- نژدن حیوانات
۱۳۴	۸-۳- حفاظت از حیوانات در مواقع خطر
۱۳۵	۸-۴- نظافت محل زندگی حیوانات
۱۳۵	۸-۵- حمل بار به اندازه توان
۱۳۶	۸-۶- بسته نبودن حیوان زیر بار
۱۳۶	۸-۷- بارگذاری مناسب حیوانات
۱۳۷	۸-۸- حق پناهندگی
۱۳۸	۸-۹- به جنگ انداختن حیوانات
۱۳۸	۸-۱۰- حقوق صید
۱۳۹	۸-۱۱- حقوق ذباجه

صفحه	عنوان
۱۴۱	۸-۱۲- نگاه‌داری حیوانات
۱۴۴	۸-۱۳- اولویت‌بندی حیوانات از لحاظ محیط زیستی
۱۴۹	۸-۱۴- بهره‌گیری از حیوانات
۱۵۴	۸-۱۵- کيفر به ناحق کشتن حیوان
۱۵۴	۸-۱۶- حقوق حیوانات در اسلام
۱۵۵	۸-۱۷- فقه آبیان
۱۵۷	۸-۱۷-۱- صید آبیان در فقه
۱۵۸	۸-۱۷-۲- حکم صید و حیازت
۱۵۹	۸-۱۷-۳- شروط صید و حیازت آبیان
۱۶۰	۸-۱۷-۴- شروط صید کننده یا کسی که حیازت می‌کند
۱۶۲	۸-۱۷-۵- روش صید و حیازت
۱۶۳	۸-۱۷-۶- زمان صید
۱۶۳	۸-۱۷-۷- مصرف صید
۱۶۴	۸-۱۷-۸- تغذیه و خوراک از آبیان
۱۶۸	۸-۱۷-۹- چهل و یک استفاده از آبیان

فصل نهم: حفاظت محیط زیست

۱۷۴	۹-۱- رابطه انسان با طبیعت
۱۷۵	۹-۲- رابطه انسان و طبیعت با خداوند
۱۷۶	۹-۳- ضرورت وجود اذن الهی جهت تصرف در مخلوق
۱۷۷	۹-۴- تاکید قرآن بر اهمیت عناصر محیط زیست
۱۷۸	۹-۵- مناطق حمایت شده
۱۸۰	۹-۶- حراست از طبیعت و محیط زیست
۱۸۱	۹-۷- مصرف بهینه منابع
۱۸۴	۹-۸- اسراف و تبذیر
۱۸۷	۹-۹- حکومت اسلامی و محیط زیست

فصل دهم: آب

۱۹۰	۱۰-۱- آب مایه حیات
۱۹۰	۱۰-۲- بررسی لغوی آب
۱۹۳	۱۰-۳- دستور اسلام درباره بهداشت آب
۱۹۴	۱۰-۴- اهمیت آب تصفیه شده
۱۹۵	۱۰-۵- روش طبیعی تصفیه آب
۱۹۶	۱۰-۶- پاداش جاری ساختن نهر آب
۱۹۶	۱۰-۷- مهار آب

صفحه	عنوان
۱۹۷	۸-۱۰- برخی از آثار آب
۱۹۷	۹-۱۰- آثار نگاه کردن به آب
۱۹۸	۱۰-۱۰- برتری آب بر دیگر نوشیدنی‌ها
۱۹۸	۱۱-۱۰- دعای نوشیدن آب
۱۹۸	۱۲-۱۰- پرسش از آب سرد در قیامت
۱۹۸	۱۳-۱۰- آلوده کردن آب
۱۹۹	۱۴-۱۰- پرهیز از منع آبرسانی
۱۹۹	۱۵-۱۰- مشاهده از دریا و ساحل
۲۰۰	۱۶-۱۰- آلوده نکردن آب
	فصل یازدهم: هوا
۲۰۳	۱-۱۱- باد
۲۰۳	۲-۱۱- بادها عمل لقاح را هم دمنده است
۲۰۴	۳-۱۱- باد در درختان آتش سوزی ایجاد می‌کند
۲۰۴	۴-۱۱- نقش بادها در بارندگی
۲۰۶	۵-۱۱- آلودگی صوتی
	فصل دوازدهم: حاصلخیزی خاک و کشاورزی
۲۱۰	۱-۱۲- لزوم احیای اراضی موات
۲۱۱	۲-۱۲- صدقه جاریه در طبیعت سرسبز
۲۱۲	۳-۱۲- توصیه اسلام به ایجاد فضای سبز
۲۱۲	۴-۱۲- درختکاری در ردیف مقدس‌ترین اعمال
۲۱۳	۵-۱۲- ضرورت تحصیل و نگهداری آب و هوای سالم و زمین حاصلخیز
۲۱۳	۶-۱۲- آموزش و ترویج کشاورزی و نهال‌کاری
۲۲۱	۷-۱۲- درختکاری و جنگل‌ها
۲۲۲	۸-۱۲- اهمیت درختکاری
۲۲۲	۹-۱۲- ویژگی و آثار درختکاری
۲۲۳	۱۰-۱۲- آلوده نکردن زیر درختان
۲۲۸	۱۱-۱۲- تهیه و حفظ منابع کشاورزی
۲۲۸	۱۲-۱۲- برخی آداب کشاورزی
۲۲۹	۱۳-۱۲- شیوه کشاورزی و دعای آن
۲۳۰	۱۴-۱۲- دامداری
۲۳۱	۱۵-۱۲- آثار نگاه به سبزه
۲۳۱	۱۶-۱۲- اشتراک مسلمانان در مراتع و آب رودخانه‌ها
۲۳۲	۱۷-۱۲- انحصار مراتع

عنوان	صفحه
فصل سیزدهم: بهداشت	
۱-۱۳- توجه به میکروب در منابع اسلامی	۲۳۵
۲-۱۳- تکوینی بودن موضوع طهارت و نجاست	۲۳۸
۳-۱۳- بهداشت فردی	۲۴۰
۴-۱۳- بهداشت غذایی	۲۴۹
۱۳- خودداری از مصرف بی‌رویه دارو	۲۵۳
۶-۱۳- توجه به زیبایی‌های طبیعت و آثار بهداشتی آن	۲۵۳
۱۳- تولیدگی لذت‌بخش و پاکیزه	۲۵۵
۸- ساختن اتاق‌های اختصاصی و باغچه	۲۵۸
۹-۱۳- اسب سنج	۲۵۸
۱۰-۱۳- قرنیه بهداشتی و جلوگیری از سرایت امراض	۲۵۸
۱۱-۱۳- قرنطینه‌های	۲۵۹
۱۲-۱۳- بهداشت عمده	۲۵۹
۱۳-۱۳- سازمان حبه و صنایع بهداشتی و زیست محیطی	۲۶۳
فصل چهاردهم: اقتصاد منابع طبیعی محیط زیست	
۱-۱۴- تعریف اقتصاد	۲۶۸
۲-۱۴- قلمرو علم اقتصاد	۲۶۸
۳-۱۴- مکتب اقتصادی	۲۶۹
۴-۱۴- عمل اقتصاد اسلامی	۲۶۹
۵-۱۴- جایگاه علم اقتصاد	۲۷۰
۶-۱۴- روش تحقیق در اقتصاد اسلامی	۲۷۱
۷-۱۴- اقسام قواعد فقهی	۲۷۱
۸-۱۴- قلمرو قاعده نفی ضرر	۲۷۲
۹-۱۴- ویژگی قاعده نفی ضرر	۲۷۲
۱۰-۱۴- نقش قاعده نفی ضرر در اقتصاد	۲۷۳
۱۱-۱۴- قاعده نفی سبیل	۲۷۳
۱۲-۱۴- قاعده نفی عسر و حرج	۲۷۵
۱۳-۱۴- تفاوت قاعده نفی حرج با قاعده نفی ضرر	۲۷۵
۱۴-۱۴- قواعد فقهی خاص	۲۷۶
۱-۱۴-۱۴- قاعده اتلاف	۲۷۶
۲-۱۴-۱۴- قاعده حیازت	۲۷۶
۳-۱۴-۱۴- قاعده سلطنت	۲۷۸
۱۵-۱۴- مالکیت	۲۷۹

صفحه	عنوان
۲۷۹	۱۶-۱۴- مالکیت امام (حکومت اسلامی)
۲۷۹	۱۷-۱۴- ویژگی مالکیت دولت اسلامی (انفال)
۲۸۰	۱۸-۱۴- فلسفه مالکیت دولت اسلامی
۲۸۰	۱۹-۱۸- روش‌های استفاده از انفال
۲۸۰	۲۰-۱۴- مباحات عامه
۲۸۱	۲۱-۱۴- اوت انفال با مباحات عامه
۲۸۱	۲۲-۱۴- مصطلحات انفال و مباحات عامه
۲۸۲	۲۳-۱- اصول و مباحات عامه در قانون اساسی
۲۸۳	۲۴-۱۴- اقتصاد منابع عمومی
۲۸۶	۲۵-۱۴- قلمرو مالکیت دولت در منابع طبیعی
۲۸۷	۲۶-۱۴- راهکارها و اصول دولت در حفاظت از محیط زیست
۲۸۹	۲۷-۱۴- منابع مالی در اختیارات دولت
۲۹۰	۲۸-۱۴- انواع مالیات‌های اساسی
۲۹۰	۱-۲۸-۱۴- زکات
۲۹۱	۲-۲۸-۱۴- خمس
۲۹۲	۳-۲۸-۱۴- جزیه و خراج
۲۹۲	۴-۲۸-۱۴- مالیات‌های متغیر
	فصل پانزدهم: تفرّج و تفریحات سالم
۲۹۴	۱-۱۵- اهمیت تفریحات سالم
۲۹۴	۲-۱۵- آثار تفریحات سالم
۲۹۵	۳-۱۵- برخی مصادیق تفریح
۲۹۶	۴-۱۵- ورزش‌های ناپسند (تفریحات ناپسند)
۲۹۶	۵-۱۵- گردشگری لزوم بهره از تفریحات سالم
۲۹۷	۶-۱۵- آثار گردشگری
۲۹۷	۷-۱۵- نهی از جامعه‌گریزی
۲۹۷	۸-۱۵- اهمیت سفر
۲۹۸	۹-۱۵- اثر رنگ‌ها بر انسان
	فصل شانزدهم: شهرنشینی
۳۰۰	۱-۱۶- راهها و جاده‌ها
۳۰۰	۱-۱-۱۶- تأسیس راه
۳۰۰	۲-۱-۱۶- تعریض راهها
۳۰۱	۳-۱-۱۶- پاکیزگی راهها
۳۰۱	۴-۱-۱۶- آثار نظافت اماکن عمومی و راهها

صفحه	عنوان
۳۰۲	۱۶-۲- روشنایی راه‌های عمومی
۳۰۳	۱۶-۳- کیفر سدّ معبر
۳۰۴	۱۶-۳-۱- برخی از مصادیق سدّ معبر
۳۰۴	۱۶-۴- مسکن و خانه‌سازی
۳۰۵	۱۶-۴-۱- ویژگی‌های مسکن و مرکب
۳۰۶	۱۶- استفاده صحیح از منابع انرژی
	فصل دهم: بلایای طبیعی
۳۰۸	۱- آیات ناظر به رابطه بین اعمال شر و حوادث ناگوار
۳۱۱	۱۷-۲- مادیات با نظام علی و معلولی
۳۱۲	۱۷-۳- رابطه بلایای طبیعی با امتحان الهی
۳۱۳	۱۷-۴- آزمون‌ها و مسکن
۳۱۵	۱۷-۵- آتش‌سوزی
	فصل هیجدهم: دلایل تفوق مسکن اسلام در سایل محیط زیستی
۳۱۸	۱۸-۱- نحوه جهان‌بینی
۳۱۸	۱۸-۲- نگرش متعادل به طبیعت
۳۱۹	۱۸-۳- تصویر متناسب از دنیا و آخرت
۳۲۰	۱۸-۴- مجال احکام حکومتی
۳۲۰	۱۸-۵- تسهیلات قوانین و مقررات
۳۲۱	۱۸-۶- دستور به بهره‌برداری از ثمرات
۳۲۲	۱۸-۷- قابل تسری بودن احکام مناطق ویژه و انواع نادر
۳۲۲	۱۸-۸- تدابیر منع استفاده از پوست برخی جانوران
۳۲۳	۱۸-۹- مجال احکام حکومتی در مورد محیط زیست
۳۲۳	۱۸-۱۰- انتقال در اسلام و سیره معصومان (ع)
۳۲۳	۱۸-۱۱- قاعده لاضرر
۳۲۵	منابع

مقدمه:

عالم محضر خداست و مظهری از جمال و شکوه الهی است و انسان که شریفترین مخلوقات خداوند است می باید همواره در جهت حفظ و زیبایی جهان آفرینش گام بردارد. این جهان امانتی در دست انسان است و انسان نباید غاصبانه و غیرمسئولانه در جهان آفرینش تصرف کند و نظم و زیبایی آن را برهم زند.

اسلام به ارتباط درست انسان با محیط زیست تاکید بسیاری دارد، قرآن کریم، زمین را میراث صالحان و انسان را مامور عمران آن دانسته است. در اخلاق اسلامی نیز دستورات و توصیه‌های فراوانی در حفاظت از محیط زیست و بهسازی آن آمده است. نهی اسراف و منع بهره‌برداری نادرست از منابع طبیعی، اجازه استفاده از زمین با شرط احیا، نهی قطع درختان و منع استفاده از مواد سمی و آلوده کننده محیط زیست حتی در جنگ با کفالت نمونه‌هایی از این رهنمودهاست.

بنابر پراگندگی متن عقلی و فلسفی، موجودات ممکن، به جهت آنکه وجودشان «ربط» است در هیچ آنی از آنات و در هیچ شأنی مشغول نشودند و زندگی خود نمی‌توانند بدون فیض لایزال الهی ظهور و بروز کنند و به حیات خود ادامه دهند. پیروان آفرینش الهی که ادامه حیات مخلوقات بدون اذن خالق حتی به آنی ممکن نیست. در عصری که دینداری در جهان توافتد رنگ باخته و علم مدارای محض و غفلت جای آن را گرفته است، تامل به آفرینش الهی و توجه به آفرینش نظم عالم، برای این انسان عصیانگر سرمست بیش از هر زمان دیگر ضروری به نظر می‌رسد. نویسنده این کتاب که از مدرسین محیط زیست دانشگاه‌های کشورند با دغدغه یادآوری دستورات دین مبین اسلام در خصوص حفاظت محیط زیست و منابع طبیعی در پی آن بودند تا با غور در منابع فقهی و متون مستدل و متوسل به آفرینش الهی، اسلام را در این خصوص به اندازه بضاعت خود گردآوری و روایت نمایند، باشد که این تلاش برای نشر و شهرت بلکه به مثابه یک تکلیف دینی توشه آخرتشان گردد تا بلکه به اندازه ذره‌ای در ترویج شناخت و آفاق اسلامی موثر واقع گردد. در جای جای مطالب کتاب تلاش گردیده تا با ذکر مراجع، ضمن روایت آیه‌های خوانندگان گرامی و محققین محترم را به منابع کامل‌تر رهنمون گردند. باشد که این کم به پیشگاه بزرگوار دولت مقبول افتد.

مولفان کتاب شایسته می‌دانند از جناب آقای دکتر سید علی میرزا سینی برای طراحی جلد کتاب و جناب آقای عبدالله فرهنگیان که عهده‌دار تایپ و صفحه‌آرایی کتاب شدند، از کارکنان موسسه انتشارات علم کشاورزی ایران که با مساعدت خود در چاپ این کتاب ما را یاری رسانیدند، کمال تشکر را داشته باشند. مطالعه این کتاب به علاقه‌مندان و پژوهشگران حوزه علوم اسلامی و محیط زیست و دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی، مدیریت و آموزش محیط زیست که عنوانی به این دست در سه فصل دروس ایشان پیش بینی شده، پیشنهاد می‌شود.

با وجود تلاش مولفان، این اثر خالی از کاستی نیست. از کلیه خوانندگان گرامی درخواست می‌شود تا نکته نظرات و پیشنهادات خود را به صندوق پستی شخصی ۱۴۵۱۵/۷۷۱ به نام سحر رضایان و سید علی جوزی و یا پست الکترونیکی مولفین کتاب به آدرس‌های: s_rezaian@yahoo.com و sajozoi@yahoo.com ارسال نمایند.